

Лекція №4

Тема: Бактерії і актиноміцети- як збудники хвороб рослин.

План

1. Розвиток науки про бактеріальні хвороби рослин.
2. Типи ураження рослин бактеріозами.
3. Властивості фітопатогенних бактерій.
4. Джерела інфекції. Шляхи розповсюдження фітопатогенних бактерій.
5. Систематика фітопатогенних бактерій.
6. Актиноміцети.

Розвиток науки про бактеріальні хвороби рослин

- Вчення про бактеріальні хвороби рослин розпочато в кінці минулого століття. Припущення про можливість паразитизму бактерій на рослинах вперше була зроблена професором М.С.Вороніним в 1866р.
- В 1875р. англійський вчений Е. Халлір вперше вказав на присутність бактерій в гниючих бульбах картоплі. В 1879р. німецькі вчені І. Рейнке і А. Бертольд зробили припущення, що бактерії, присутні в загниваючих бульбах картоплі, являються причиною, яке викликає це загнивання.
- В 1880р. американець Т. Берріл вперше довів, що бактерії викликають захворювання рослин, експериментально показав це на прикладі бактеріального опіку плодових дерев.
- Учень і послідовник Т Берілла - Є.Сміт (1854-1927) відкрив, описав і детально вивчив велику кількість патогенних для рослин бактерій і розробив методи їх досліджень.

- На культурних рослинах зареєстровано більше 80 бактеріозів.
- Шкодочинність бактеріозів виражається в зниженні кількості і якості урожаю.
- Урожай хворих рослин знижується порівняно із здоровими на 30- 40%.
- Під впливом бактеріозів сільськогосподарські продукти часто набувають токсичних властивостей (зерно кукурудзи ,хвороба кавунів).

Бактеріальні хвороби рослин

Бактеріоз Кільцева гниль
квасолі картоплі

Бактеріоз вівса та
суданської трави

- Фітопатогенні бактерії тепер розглядаються не тільки як збудники хвороб рослин. Ці бактерії представляють певний інтерес, як об'єкти біологічно активних речовин.
- Фітопатогенні бактерії можуть бути продуцентами ферментів, антибіотиків, ростових і інших речовин, які використовуються в народному господарстві
- Розклад більшості пестицидів в ґрунті тісно пов'язано з її мікробіологічною активністю і наявністю певних популяцій бактерій, які використовують вуглець, азот та інші елементи цих сполук для підтримки свого росту і розвитку.

Типи ураження рослин бактеріозами

- характерна особливість: уражені тканини подібні на просочені водою, а при розгляді на світлі виглядає як би промасленим;
- дуже часто на уражених тканинах спостерігається бактеріальний ексудат.
- при загальному захворюванні уражується вся рослина, патоген розповсюджується в судинних пучках і прилеглих до них тканинах.

Чотири основних типи ураження рослин

Бактеріальне речення (ушкодження)

Бактеріальне речення (ушкодження листя)

Бактеріальне речення картоплі

- *Хвороби паренхіми*, тобто ураження окремих органів або частин паренхимної тканини - гнилі і некрози.

Розрізняють два види гнилей:

мокра гниль бульб картоплі,
яка викликається *Pseudomonas xanthochlora*,

гниль судинного кільця (кільцева гниль)
бульб картоплі, яку викликає *Corynebacterium
sepedonicum*

- гниль загальна (зазвичай мокра), яка супроводжується ураженням всього органу;
- гниль місцева, пов'язана з ураженням окремих частків тканин.

Некрози

- плямистість огірків,
- *Pseudomonas lachrymans*

- бактеріальний рак кісточкових
- *Pseudomonas cerasi*

- Некрози проявляються в формі плямистостей і відмирання участків тканин. Бактеріальні плямистості зустрічаються на надземних органах. В
- Відмирання участків тканин починається з швидкого почорніння, яке закінчується відмиранням окремих органів. Уражуються квіткові і листові бруньки, квіти, молоді листки і кора дерев.

Судинні хвороби характеризуються втратою тургору рослинними клітинами, поникненням листків, зав'яданням всієї рослини або окремих його частин (листоків, гілок), іноді супроводжується потемнінням жилок на листках.

- Зав'ядання рослин при бактеріозах може бути викликано двома причинами:
- затримкою тиску води внаслідок механічної закупорки судин слизистими масами бактерій, утвореннями в них виростів, камеді
- отруєння токсинами бактеріального патогена

Змішані хвороби, тобто ураження паренхімних і судинних тканин.

- В цьому випадку патогенні бактерії проникають в судини, але не завжди їх уражують, а лиш просуваються по них в листках, стеблах, або навіть в плодах, де викликають то чи інше захворювання.
- До такого виду захворювань можна віднести, наприклад, бактеріоз фасолі (*Xanthomonas phaseoli*), також кінцеву гниль картоплі.

Гіперпластичні хвороби - це ураження, при яких стимулюються ненормальне розростання меристематичних тканин рослин – живитель, утворення ракових пухлин, галлів.

- Прикладом може бути бактеріальний рак (корончатий галл, кориневий рак, зобоватість) плодових дерев, які викликає *Pseudomonas tumefaciens*.

Деякі фітопатогенні бактерії, поселяючись на одному і тому ж виді рослин, викликають не один, а декілька типів ураження або утворюють змішані типи ураження.

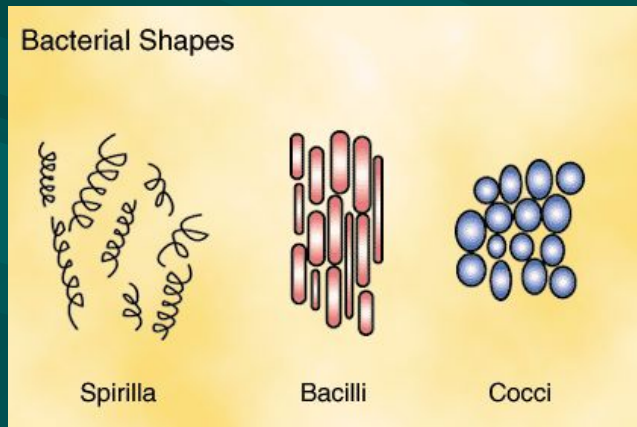
- Наприклад, бактеріальний рак томатів, який викликає *Corynebacterium michiganense*, може проявлятися в зав'яданні рослин розтріскуванні стебел і плямистості плодів.
- Різні типи ураження на різних рослинах спричиняють збудники мокрих гнилей, зокрема *Pectobacterium carotovorum*, який викликає мокру гниль моркви, стеблеву (бактеріальну) гниль сорго і кукурудзи, токсичний бактеріоз плодів, кавунів і ряд інших захворювань.

Властивості фітопатогенних бактерій

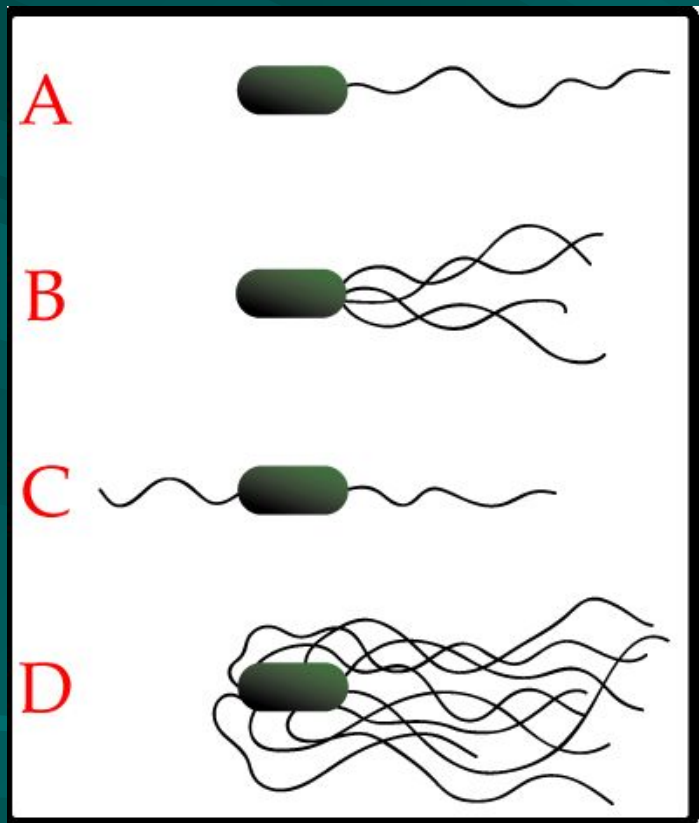

Властивості фітопатогенних бактерій

- Бактерії представляють собою дрібні одноклітинні організми.
- Більшість їх, так як і гриби, відносяться до гетеротрофних організмів, які не мають хлорофілу і живляться готовими органічними речовинами.
- **По формі бактерії діляться на три групи:**
  - шаровидні (кокки)
  - паличковидні (бактерії, баціли)
  - звивисті (вібріони)
- Всі бактерії, які викликають хвороби рослин, паличкоподібну форму.
- Розміри фітопатогенних бактерій досить невеликі: ширина їх коливається від 0,3- 0,6 мк, довжина- від 0,5- 4,5 мк.
- Рухаються бактерії при допомозі джгутиків

По характеру розташування джгутиків всі рухливі бактерії діляться на:

1. Монотрихив (з одним полярним джгутиком);
2. Лофотрихив (з пучком джгутиків на одному із кінців клітини);
3. Перитрихив (з джгутиками, розташованими по всій поверхні тіла).

A — монотрихи, B — лофотрихи,
C — амфитрихи, D — перитрихи.

Бактеріальна спора

Бактеріальна циста

- Деякі фітопатогенні бактерії мають слизову капсулу.
- Більшість фітопатогенних бактерій не формує спор. Бактерій із родини бацилових (*Bacillaceae*) при несприятливих умовах переходить до спороутворення.

Забарвлення бактерій

колонії

Xanthomonas campestris

- Більшість фітопатогенних бактерій аероби, вони добре ростуть на штучних живильних середовищах, утворюючи на них блискучі слизові колонії з рівними або не рівними, ніби розірваними краями.
- Колір колонії частіше всього білий або кремовий, але у деяких видів колонії мають більш-менш яскраве забарвлення, обумовлене наявністю каратиноїдів.
- В інших видів забарвлюється само живильне середовище, в той час як колонії залишаються безколірними.
- Забарвлення живильного середовища обумовлюється пігментами зеленого або коричневого кольору, які називаються хромопарними. Багато із цих видів здатні виділяти флюоресцируючий пігмент флюоресцин, в присутності якого рідке живильне середовище, де розвиваються бактерії, відсвічує зеленувато- жовтим окрасом. Такі форми отримали назву флюоресцируючих бактерій.

Живлення бактерій

- Живляться бактерії осматично, безпосередньо через оболонку, шляхом дифузії або адсорбції. Живлення забезпечуються за рахунок ферментів за допомогою яких бактерії переводять необхідні для них речовини в форми які легко засвоюються. Продукти життєдіяльності виділяють всією поверхнею тіла.
- Основну масу їх складають гетеротрофні організми які живляться готовими органічними речовинами і нерідко чітко приурочені до рослини - живителя. Є невелика група автотрофних бактерій, яка синтезує органічні речовини із вуглекислого газу і води за рахунок хімічної енергії окислення і фотосинтеза.

Фітопатогенні властивості бактерій

• печорніння колоса пшениці при чорному бактеріозі, *Xanthomonas translusens*.

- Фітопатогенні властивості бактерій тісно пов'язані з тими чи іншими ферментами і токсинами. Із багаточисельних ферментів (амілаза, пектиназа та ін.) у фітопатогенних бактерій найбільш розповсюджена протопектиназа, за допомогою якої вони розщиплюють і руйнують рослинні клітини.
- Окислювально - відновлювальні ферменти викликають погіршення печорніння або побуріння рослинних тканин.
- Деякі фітопатогенні бактерії (*Pseudomonas tabacum*) утворюють токсини, які впливають на обмін речовин рослин - живителів, викликають захворювання паренхіми, судинної системи або гіперпластичні захворювання.

Розмноження

- У фітопатогенних бактерій переважає статеве розмноження шляхом ділення материнської клітини навпіл.
- Однак бактеріям властива мінливість: у них постійно виникають форми з новими ознаками, в тому числі і патогенними. Спадкові зміни проходять в результаті спонтанних мутацій або рекомбінацій.

**Джерела інфекції і шляхи
розповсюдження
фітопатогенних бактерій**

Джерела інфекцій

- насіння,
- рослинні рештки,
- посадковий матеріал
- ґрунт
- комахи

Типи бактеріальної інфекції

- Поверхнева інфекція виникає в результаті механічного забруднення поверхні насіння бактеріями або шматочками ураженої тканини рослин, які несе в собі патоген (наприклад, при видаленні насіння із плодів, залишених на насінники).
- Внутрішня інфекція насіння зв'язана з проникненням бактерій в тканини ураженої рослини. В цьому випадку бактерії попадають в насіння і проникають в судини.

Розповсюдження бактерій в період вегетації від хворої рослини до здорової проходить різними шляхами:

- повітряними потоками;
- водою;
- комахами;
- людиною.

Всі фітопатогенні бактерії А.А. Ячевський розділив на декілька груп:

- космополіти – види, які зустрічаються повсюди;
- ендеміки – специфічні види для якої-небудь географічної зони;
- бактерії з островним ареалом, які зустрічаються в ряді точок земної кулі у вигляді невеликих очагів.

Систематика фітопатогенних бактерій

Із морфологічних ознак для класифікації мають значення:

- розмір клітини;
- форма клітини;
- здатність рухатись;
- характер розташування джгутиків;
- здатність до спороутворення;
- колір.

Із культуральних признаков має значення

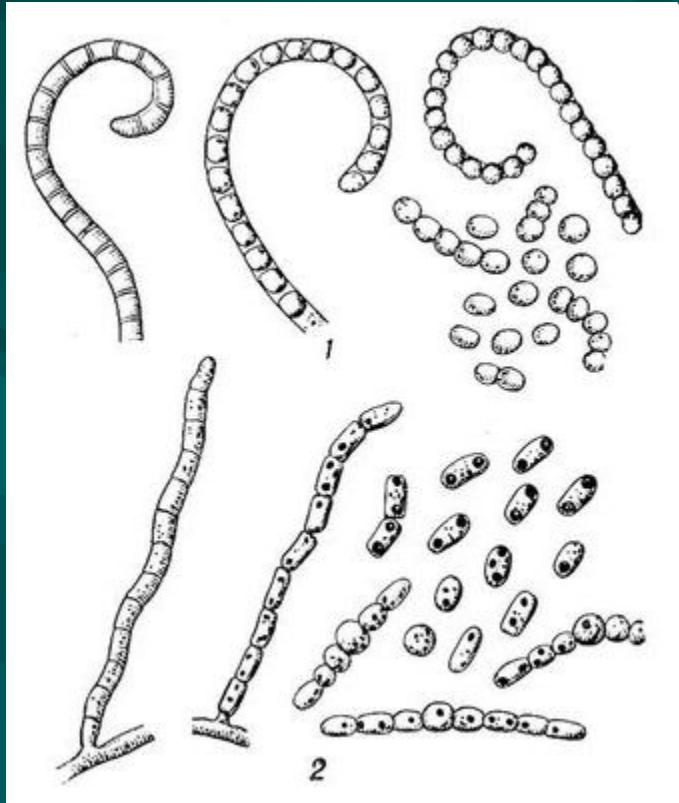
- характер росту на живильному середовищі
- розмір і колір колоній;
- характер краю колонії

Із фізіологічних ознак використовують слідуючі:

- відношення бактерій до джерел живлення;
- характер продуктів обміну;
- патогенність і специфічність по відношенню до певної рослини.

**Актиноміцети
(Actinomycetes) - збудники
хвороб рослин.**

- Променеві гриби, або актиноміцети, являються проміжною групою між бактеріями і грибами.
- Для актиноміцетів характерна наявність одноклітинного, променево розростаючого, дуже тонкого (біля 1 мкм в діаметрі) міцелія, на якому розвиваються характерні спороутворючі відгалуження, які дають артроспори або конідії.
- Більшість актиноміцетів – сапрофіти, які беруть участь в руйнуванні органічних речовин в ґрунті.
- В ґрунті променеві гриби легко помітити по білому рихлому нальоту на напівзгнивших листках, коренях, соломі, гілках, комах, грибах, гної.
- Актиноміцети відносяться до царства Procaruotaе, відділу Bacteria, класу Actinomycetes.

- Актиноміцети діляться на порядки, родини, роди і види.
- В основу поділу покладені характер плодоношення і будови вегетативних органів.
- Серед актиноміцетів, які уражають рослини, для фітопатології мають значення представники роду *Actinomyces*, які на бульбах картоплі і коренеплодах буряка викликають захворювання поверхневих тканин – паршу.
- Збудниками парші являється декілька видів променистих грибів, які відрізняються рядом ознак, в тому числі і по типу ураження.

Дякую за увагу!